

Кузнєцова І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету,

Шишлаков М. Ю.,

бакалавр
Запорізького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню способів та прийомів перекладу англійських архітектурно-будівельних термінів. Основними є переклад за допомогою лексичного еквіваленту, калькування, конкретизація. Проаналізувавши англійські тексти з архітектури та будівництва, рекомендуємо алгоритм перекладу термінів.

Ключові слова: термін, способи перекладу, лексичний еквівалент, калькування, особливості перекладу, конкретизація.

Постановка проблеми. Архітектурно-будівельна лексика становить самостійний сегмент в науковій картині світу людей, носіїв мови, тому представляє інтерес як для лінгвістів, так і для нефаківців у філологічній сфері. Вона формує розгалужену терміносистему архітектури та будівництва, об'єднуючи загальнолітературну лексику і спеціальні терміни, які називають поняття архітектури та будівництва, а також архітектурної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на відомі роботи О.С. Гриньова, С. Єрасміара, А.Д. Овакімяна, М.А. Симоненко, Ф.Р. Хаяліна, в яких проводився лексико-семантичний і структурний аналіз будівельної термінології, порівняльний аналіз англійської та російської архітектурної термінології, порівняльний аналіз лексики семантичної групи «сходи і елементи сходових конструкцій»; вивчалися особливості формування та структура будівельної термінології російської мови, архітектурна метафора в мові та мовленні, лексико-семантична характеристика будівельної термінології, переклад термінів архітектури та будівництва ніколи не був предметом аналізу.

Метою статті є вивчення специфіки та особливостей перекладу англійських архітектурно-будівельних термінів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів іноземною мовою і знання термінології рідною мовою. При перекладі літератури з архітектури та будівництва важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова. О.Я. Коваленко визначає два етапи у процесі перекладу терміна: перший етап – це з'ясування значення терміна в контексті, другий – це переклад значення рідною мовою [1, с. 345].

Як відомо, при перекладі будь-які лексичні одиниці розділяють на дві групи. Перша – одиниці, в яких є еквівалент в мові перекладу, наприклад, *temple* – храм, *shrine* – каплиця, яка збудована в місці збереження святих мощів, *corbel* – кон-

соль, gable – фронтон. *The west front also had windows lighting the aisles and an oculus in the gable; the quoins were enhanced by decorative pilaster strips, and below the cornice ran an inscription recording the builder.* – Світло в церкву потрапляло через вікна західного фасаду й кругле вікно фронтону; кути стін прикрашали скульптурні колонки. Друга – безеквівалентні одиниці; таких одиниць нами було знайдено чимало під час перекладу фахових текстів з галузі архітектурно-будівельної техніки: *heavy-duty floors* – підлоги під значними експлуатаційними навантаженнями; *Doric leaf dormer window* – слухове вікно.

Можна стверджувати, що одним з головних прийомів перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Еквівалент – це постійна лексична відповідність, яка точно співпадає зі значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти в рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів.

Еквівалентні одиниці поділяються на одноеквівалентні і багатоеквівалентні. Одноеквівалентні – ті, що мають один відповідник. Наприклад, *ball-flower ornament* – готичний орнамент у вигляді квітки з кулькою всередині; орнамент у формі гуртка з трьома пелюстками всередині (ліпне прикраса), *laying of concrete* – укладання бетону, *concrete technology* – технологія бетону, *tunnel concrete technique* – технологія бетонування тунелів; *running dog* – класичний орнамент у вигляді безперервного ряду хвиль, які біжать одна за однією (часто використовувався в обробці фризів).

А багатоеквівалентні – ті, що мають більше одного відповідника, наприклад, *bower* – дача; котедж; альтанка, помешкання; *pier* – бик (мосту); стоян, стояк; стовп; контрфорс; *proscenium*. *He crossed to the bower of roses and he looked down up on the pallet set in its midst* – Проїшов через альтанку і подивився на солом'яну постіль у центрі. Під час перекладу багатоеквівалентних термінів велике значення має контекст, який допомагає перекладачеві обрати правильне значення серед низки варіантів: *drum* – а) подушка капітелі, б) стрижень колони, в) барабан, купол, г) циліндричний блок.

Лексичні трансформації застосовуються при перекладі науково-технічних текстів у тому випадку, коли в вихідному тексті зустрічаються терміни з тієї або іншої професійної області, які відсутні в мові перекладу або такі, що мають іншу структурно-функціональну впорядкованість у фаховій мові перекладу [2, с. 156].

Одним з основних трансформаційних прийомів перекладу термінів з галузі архітектурно-будівельної техніки виявився прийом калькування, тобто передача не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова чи фрази перекладаються відповідними елементами мови перекладу.

Більшість одиниць термінологічного складу з галузі архітектурно-будівельної техніки утворені за допомогою складання основ та бувають дво- чи трикомпонентними, які інколи перекладаються іменниковими словосполученнями. Цей прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів, наприклад, *dripstone* – слезник, «яструбиний дзьоб»; *fire-proof wall* – брандмауер; *flying buttress* – аркбутан; *Greek temple* – хрестово-купольний храм, *panel construction* – панельне будівництво; *air brick* – саман. *To build the flying buttress, it was first necessary to construct temporary wooden frames which are called centering.* – Щоб побудувати аркбутан, потрібно було спочатку побудувати тимчасові дерев'яні рами, які називаються центрування.

Транскодування – це передача одиниць перекладу побуквенно чи пофонемно, передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Транскодування буває таких видів: транскрипція та транслітерація. Транскрипція – це передача літерами звукової форми слова, наприклад, *gryphon* – грифон, *corrosion* – корозія, *herma* – герма: *However in air under action of an ionizing radiation the oxides of nitrogen are formed. The oxides of nitrogen make active corrosion on gas contour's surfaces.* – Однак у повітрі під дією іонізуючого випромінювання утворюються окисли азоту, що активізують корозію газового контуру.

З цих двох способів найчастіше при перекладі термінологічних одиниць з галузі будівельної техніки використовується транслітерація – передача вихідної одиниці по літерам, наприклад, *fort* – форт, *forum* – форум, *fronton* – фронтон, *merlon* – мерлон. *As, in his puppy hood, the looming bulks of the tepees, man-reared, had affected him as manifestations of power, so was he affected now by the houses and the huge for tall of massive logs.* – Візгами, побудовані індіями, здавалися йому колись свідченням величі людини, а тепер його вражав величезний форт і будівлі з товстих колод.

При перекладі способом транслітерації не слід забувати й про «фальшивих друзів перекладача», транслітераційний спосіб перекладу яких призводить до грубих викривлень значення, наприклад: *front* – це фасад, а не фронт (перекладено транслітерацією), або *cross* – хрест, а не крос: *In the corner, under the icons, was a reading-desk with a cross and the Gospellyingonit.* – У куточку, біля ікон, стояв налой, а на ньому лежали хрест і Євангеліє.

Для надання транскодованому терміну певної вмотивованості внутрішньої структури іноді додаються пояснювальні слова. Терміни, які перекладено транскодуванням та які міцно закріпилися у мові, не вимагають додаткового описового перекладу. У випадку, коли словник не дає точного еквівалента тому чи іншому терміну, або ж коли застосування калькування, транскрипції чи описового перекладу недоречне, можливими також є інші прийоми перекладу. *The access, as usual in castles of the period, lay through an arched barbican, or out work, which was terminated and defended by a small turret a teach corner.* – Вхід у замок, як у всіх укріпленнях того часу, був під склепінчастим виступом (навісною вежею) в стіні, захищеним з обох боків маленькими башточками.

До інших трансформаційних прийомів, що застосовуються при перекладі термінів можна віднести конкретизацію та генералізацію, які належать до числа лексико-семантичних трансформацій. Лексико-семантичні трансформації – це спосіб перекладу лексичних одиниць іноземної мови шляхом використання одиниць мови перекладу, які не збігаються за значенням з вихідними, але можуть бути виведені логічно.

Одним з найпоширеніших видів лексико-семантичних трансформацій є конкретизація – передача одиниці перекладу більш широкого змісту одиницею конкретного змісту. В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення відповідно до контексту або стилістичних вимог. При перекладі за допомогою цього прийому одиниці мови оригіналу, які частіше за все утворені за допомогою складання основ, стають словосполученнями, наприклад, *borehole pump* – артезіанський насос, *gas pipeline* – бензопровід. *The failure to distinguish the two barrel vaults is only too obvious.* – Надто вже очевидна тут нездатність побачити різницю між цими двома циліндричними сплетіннями.

При перекладі термінів в галузі архітектури та будівництва також можливим є застосування прийому генералізації. Генералізація вихідного значення має місце в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом в мові перекладу. *The samples exhibit high resistivity.* – Ці зразки характеризуються значним опором.

Деякі інші трансформаційні прийоми перекладу термінів застосовуються в тих випадках, коли значення того чи іншого терміна для української мови виявляється новим. Експлікація – це коли при перекладі дається пояснення терміна. До описового перекладу висувають такі вимоги:

переклад повинен точно відбивати основний зміст позначеного терміном поняття; опис не повинен бути надто докладним; синтаксична структура словосполучення не повинна бути надто складною. Також при перекладі цим прийомом зі складних термінів найчастіше утворюються словосполучення: *wheel-window* – вікно-розетка; *кругле вікно з радіальними променями плетіння*, *key pattern* – різьблена прикраса в архітектурі (раппортом для якого в частіше за все є меандр). *The term "wheel-window" is often applied to a window divided by simple spokes radiating from a central boss or opening.* – Термін «вікно-розетка», кругле вікно з радіальними променями плетіння, часто застосовується до вікна, розділеного на прості спиці, які виходять з центрального боса або відкриття.

Частота використання тих чи інших прийомів перекладу термінів з галузі архітектурно-будівельної техніки неоднакова, що можна побачити з наведеної нижче таблиці.

Назва прийому перекладу	Використання при перекладі фахових текстів з галузі архітектурно-будівельної тематики (%)
Лексичний еквівалент	35
Калькування	35
Конкретизація	15
Експлікація	9
Генералізація	3
Транскрипція	2
Транслітерація	1

Як бачимо, найпоширенішими прийомами перекладу архітектурно-будівельних термінів постають використання лексичного еквіваленту та калькування. По-перше, це пояснюється тим, що, як зазначалося вище, значну частину архітектурно-будівельної термінології складають одиниці терміносистем суміжних галузей (мистецтва та історії, механіки та електроніки), а також таких наук, як фізика чи хімія. Їхня фахова лексика достатньо розвинена, і більшість термінів мають словникові еквіваленти в українській мові. По-друге, велика кількість архітектурно-будівельних термінів становить складні слова, які зазвичай передаються на українську мову саме шляхом калькування. Третім за частотою використання йде прийом конкретизації значення, що насамперед стосується вузькогалузевих термінів. Прийом експлікації застосовувався нами під час перекладу фахових текстів також переважно щодо вузькогалузевих термінів, хоча його й не можна вважати достатньо поширеним. Інші прийоми (генералізацію, транслітерацію та транскрипцію) ми використовували лише подекуди, та й то з великою обережністю, щоб уникнути викривлення змісту. Таким чином, переклад термінів – дуже відповідальна задача для перекладача. При відтворенні будь-якої термінології, зокрема архітектурно-будівельної термінології, треба враховувати низку факторів, у тому числі під час вибору того чи іншого прийому перекладу термінів. Крім того, слід взяти до уваги і деякі практичні поради перекладачеві щодо роботи з фаховими текстами з галузі будівельної техніки.

Перед тим, як перекладати тексти з архітектури та будівництва, доцільно ознайомитись з іншими текстами цього ж напрямку та зауважити для себе деякі особливості вживання тих чи інших термінів. Вельми корисним виявляється також ознайомлення з довідниковою літературою з цієї галузі, що сприяє подальшому розумінню текстів і забезпечує обрання правильного варіанта перекладу термінології. Якщо є така можливість, бажано показати свій переклад фахівцю з архітектури та будівництва або просто проконсультуватися з ним щодо складних або неоднозначних місць у тексті. При перекладі термінів слід уникати синонімії та скорочення термінів. Якщо в тексті трапляється термін, не зафіксований у спеціальних, галузевих словниках, то перекладач має сам підібрати перекладний еквівалент, використовуючи довідникову літературу.

Висновки. Таким чином, перекладачеві можна дати декілька практичних порад щодо перекладу термінологічних одиниць в галузі архітектури та будівництва. У перекладі повинні використовуватися терміни, затверджені відповідними державними стандартами; перекладач повинен враховувати, до якої області науки і техніки відноситься термін, що перекладається, осо-

бливо іноземний; якщо в тексті трапляється термін, не зафіксований у науково-технічних словниках, то перекладач має сам підібрати перекладний еквівалент, використовуючи довідникову літературу, або проконсультуватися у спеціаліста; в окремих випадках термін можна перекласти описовим шляхом; у тексті перекладу потрібно уникати синонімічного використання термінологічних одиниць; усі терміни, символи, скорочення мають бути уніфіковані; не дозволяється довільне скорочення термінів; номенклатури залишаються переважно мовою оригіналу; одиниці фізичних величин, спеціальні знаки мають відповідати технічним стандартам.

Подальші дослідження вбачаємо у необхідності аналізу способів та прийомів перекладу архітектурно-будівельної термінології англійської мови з огляду на мовленнєвий контекст її застосування, що визначає її комунікативно-функціональне призначення та особливості використання.

Література:

1. Коваленко О.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / О.Я. Коваленко. – К. : ІНККОС, 2002. – 320 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.

Кузнецова И. В., Шишлаков М. Ю. Особенности перевода английских архитектурно-строительных терминов

Аннотация. Статья посвящена исследованию способов и приемов перевода архитектурно-строительных терминов. Основными являются перевод с помощью лексического эквивалента, калькирование, конкретизация. Проанализированы английские тексты по архитектуре и строительству, рекомендуем алгоритм перевода терминов.

Ключевые слова: термин, способы перевода, лексический эквивалент, калькирование, особенности перевода, конкретизация.

Kuznetsova I., Shishlakov M. The translation peculiarities of English architecture and construction terms

Summary. The article is devoted to the investigation of translation peculiarities and ways of English architecture and construction terms. Lexical equivalent, loan, substantiation is among them. Having analyzed English architecture and construction texts, it is recommended the translation algorithm of terms.

Key words: term, ways of translation, lexical equivalent, loan, peculiarities of translation, substantiation.